

SAMTIDS- LITTERATUR, ARBEJDER- LITTERATUR?

Af Nicklas Freisleben Lund

Fra de tidlige 1970'ere og et lille årti frem var arbejderlitteraturen et profileret emne herhjemme. I dag er begrebet imidlertid stort set forsvundet fra dansk litteraturforskning og den bredere litterære offentlighed. Men er det ensbetydende med, at den danske arbejderlitteratur ikke længere findes? Og hvis den gør: Hvordan tager den sig så ud i det 21. århundrede?

En “moderne prol-roman”.¹ Sådan præsenterer forlaget Gladiator Jonas Suchaneks *Kilden til al værdi*, der udkom i efteråret 2020. Som forfatterens tre tidligere udgivelser, *Do danska* (2014), *Vi er bohemer* (2016) og *Hvem er den mand / Hvad laver han her?* (2017) kan bogen – som kritikeren Lars Bukdahl skriver i sin anmeldelse – karakteriseres som “beskidt social- og auto-realisme”² om karakterer og miljøer, der befinder sig i vel-færdssamfundets periferi.

Kilden til al værdi følger den mandlige hovedpersons temmeligt stenede og stillestående tilværelse, der i tomgang bevæger sig mellem en brød- og udsigtsløs specialarbejdertjans på det regionale spillested Råkken, et ramponeret KFUM-klubværelsefællesskab i indre by og hovedpersonens (uklare og urealiserede) kunstnerdrømme. Meget mere sker der egentligt ikke i romanen, der således i udpræget grad lever op til bagsidetekstens skudsmål af bogen som et “kulturelt stilleben”.

Udgangspunktet for denne artikel er et umiddelbart enkelt spørgsmål: *Findes der en dansk arbejderlitteratur i dag?* Og når jeg indleder med præsentationen af Suchaneks roman, så skyldes det, at den eksemplificerer nogle af de forhold, der giver anledning til at stille det spørgsmål og nogle af de problemer, som forsøget på at besvare det løber hovedet imod.³

Først og fremmest er *Kilden til al værdi* et eksempel på klasseperspektivets fortsatte tilstedeværelse i samtidslitteraturen, hvor ulighed, social segregering og arbejde er genkommende motiver,⁴ ligesom bogen også symptomatisk for den fortsatte eksistens af litterære repræsentationer af noget, der i hvert fald ligner den traditionelle arbejderklasse.

Begge disse karakteristika synes i høj grad at pege i retning af den arbejderlitterære tradition; et element af kontinuitet, som i *Kilden til al værdi* tilfælde understreges af den allerede nævnte *framing* af bogen som *moderne prol-roman*. Denne genrebetegnelse rummer dog ved nærmere eftersyn en interessant forskydning, nemlig fra 'proletar' (arbejder) til 'prol'; et slangudtryk der – som fx Pelle Dragsted har problematiseret⁵ – netop udgrænser den oprindelige terms potentielle økonomiske og politiske konnotationer for i stedet at udtrykke generel social og kulturel lavstatus.

Det er symptomatisk for såvel *Kilden til al værdi* som det, jeg for nu vil kalde den klasseorienterede samtidslitteratur. Det er som om at disse værker ikke helt går op i forestillingerne om, hvad arbejderlitteratur er. En vigtig årsag er fraværet af de ideologiske eller politisk 'progressive' kvaliteter, der ofte associeres med termen. Simpelt formuleret er der ikke mange Pelle'r (jf. Martin Andersen Nexøs hovedværk) eller Erik'er (hovedpersonen i Nils Nilssons *Dokken*) i samtidslitteraturen; ikke mange engagerede og bevidste arbejdererobrere, der organiserer deres klassefæller i marchen mod fremtidens lykkeland. Nutidens litterære skildringer af det, litteraten Anker Gemzøe har kaldt 'underdanmark',⁶ er ofte kritiske, men man finder sjældent opbyggelige skildringer af klassesolidaritet og kollektiv handlekraft endsige visioner om og tro på, at tingene kunne være anderledes, bedre.

Overordnet er min påstand, at majoriteten af de mulige eksempler på en samtidig arbejderlitteratur nok indeholder paralleller til, men langt fra er identiske med de litteraturhistoriske forlæg, der i høj grad har formet forståelsen af arbejderlitteratur som term og tradition. Bl.a. derfor er det vanskeligt at præsentere et hurtigt, entydigt svar på artiklens grundlæggende spørgsmål. Det illustreres også af kommentarerne, da SFAH på sin facebook-side i februar 2018 bad om følgernes input angående den danske arbejderlitteraturs aktuelle status: "Hvis man skriver skønlitterær arbejderlitteratur i dag, hvem og hvad skriver man så om?", spurgtes der bl.a. Til det lød et svar: "Morten Pape, Yahya Hassan, Peder Frederik Jensen og Jakob Mathiassen er fine ek-

sempler på moderne dansk arbejderlitteratur”. Et andet: “Jeg erindrer ikke nogen udgivelse af arbejderlitteratur de sidste ca. 30 år. Måske er en af årsagerne, at dele af klassen bilder sig selv ind, at de tilhører middelklassen”.⁷

Begge kommentatorer imødekommer opslagets implicitte præmis; formodningen om, at arbejds litteraturen ikke er, hvad den har været. Men de repræsenterer også to poler i tolkningen af traditionens udvikling siden dens seneste guldalder i 1970’erne. Én, der perciperer den som en historie og fornyelse og forandring. Og én, der udlægger den som en fortælling om forsvinding.

Det er den diskussion, jeg vil udfolde og belyse på de følgende sider, der falder i tre dele. Artiklen indledes – efter et kort oprids af begrebet arbejderlitteraturs status anno 2021 – med en kortlægning af, hvad vi egentlig taler om, når vi taler om arbejderlitteratur. Herefter vender jeg mig – i artiklens centrale del – mod de *mulige* nutidige videreførere af den arbejderlitterære tradition, som jeg giver en overordnet præsentation af. Det danner udgangspunkt for artiklens afslutning, hvor jeg – i dialog med de (få) eksisterende akademiske og litteraturkritiske livtag med spørgsmålet om dansk arbejderlitteraturs eksistens i det 21. århundrede – diskuterer, om det beskrevne tekstkorpus ultimativt udgør en nutidig arbejderlitteratur. Lad det være en *cliffhanger*.

Udi tavsheden

I nogle nationale kontekster ville spørgsmål om arbejderlitteraturens fortsatte eksistens givetvis fremstå unødvendigt polemiske, fordi svaret her ville være et selvindlysende ja. Det er fx tilfældet i Sverige, hvor – som Magnus Nilssons beskriver i sit bidrag til denne udgave af *Arbejderhistorie* – arbejderlitteraturen og arbejderlitteraturforskningen har nydt en veritabel renæssance det seneste årti. Det har ikke kun revitaliseret den akademiske interesse i traditionens historie, men har også sikret arbejderlitteratur status som et levende begreb i diskussionen af svensk samtidslitteratur. Illustrativ er fx Rasmus Landströms aktuelle monografi *Arbetarlitteraturens återkomst* (2020), der behandles i dette nummers anmeldelsessektion.

Når spørgsmålet herhjemme kan stilles i al oprigtighed, er årsagen, at den danske situation – sammenlignet med den *hinsidan* – er en ganske anden. Allerede i 1985 begræd litteraturforsker og kritiker John Chr. Jørgensen – en central bidragsyder til forskningsfeltet – at arbejderlitteraturen var gjort tavs,⁸ og i de efterfølgende årtier er traditionen af flere omgange blevet erklæret død.⁹

Siden 1970’ernes og de tidlige 1980’eres arbejderlitterære forskningsboom

er den akademiske interesse i området stort set forsvundet. En konsekvens af den udvikling er, at hvis traditionens første århundrede – fra slutningen af 1800-tallet og frem til ca. 1980 – er veldokumenteret og -behandlet, så er arbejderlitteraturens historie og udvikling de seneste 40 år stort set uudforsket. Symptomatisk er et nyere litteraturhistorisk oversigtsværk som *Dansk litteraturs historie* (2006-09), der præsenterer det, man kunne kalde det etablerede narrativ om dansk arbejderlitteratur, som det definitivt afslutter ved overgangen til 1980'erne. Termen arbejderlitteratur er således fraværende i behandlingen af dansk litteratur i perioden 1980-2000,¹⁰ hvorfor 70'ernes markante arbejderlitterære boom fremstilles som den danske arbejderlitteraturs svanesang.

En lignende tendens kan iagttages, når det kommer til arbejderlitteraturens status i den litterære offentlighed. Mens arbejderlitteratur i 1970'erne var et profileret, omend ofte heftigt debatteret fænomen på fx dagbladenes kultursider,¹¹ så er termen i dag stort set fraværende i den bredere dækning og diskussion af dansk samtidslitteratur.¹²

Endeligt kan man påpege, at hvor Jutta Bojsen-Møller og Simon Kværndrup i 1981 i *Arbejderlitteratur. Præsentation af 40 skribenter* kunne portrættere, ja, 40 selverklærede arbejderforfattere, så har stort set ingen profilerede forfattere, der har debuteret i de seneste årtier identificeret sig som sådan. En undtagelse er Dennis Gade Kofod – som ellers ofte skriver i genrer (fx fantasy og magisk realisme) der sjældent forbindes med arbejderlitteraturen. Således anvendte han betegnelsen arbejderforfatter om sig selv ved Martin Andersen Nexøs 150 års-fødselsdagfejring på Arbejdermuseet i det oplæg, som danner udgangspunkt for hans essayistiske bidrag til nærværende temasektion.

Opsummerende er dansk arbejderlitteraturs nuværende marginaliserede position et resultat af en markant svindende interesse og opmærksomhed fra det litterære felts akademiske, kritiske og litterære aktører, hvilket har medført en svækkelse (hvis ikke direkte opløsning) af de institutionelle strukturer, det kræver at vedligeholde og forny traditionen. Konsekvensen er, at termen 'arbejderlitteratur' i en nutidig dansk kontekst fremstår som en udpræget historisk term, en betegnelse for en litteraturform, der udelukkende har hjemme i verdenen af i går.

Bemærkningerne her skal ikke læses som et argument for arbejderlitteratur som et rent diskursivt fænomen; at den kun findes, såfremt den genkendes, identificeres og institutionaliseres som sådan. Termen er netop blev brugt til at betegne litterære tekster, som deler visse karakteristika (uanset hvor vanskelige de – som det vil fremgå – kan være at fastlægge). Og som allerede påpeget er der bestemt samtidige værker, der umiddelbart synes at videreføre sådanne arbejderlitterære træk, hvorfor de *måske* kan læses som eksempler på

en nutidig arbejderlitteratur. Men for at kunne vurdere det er det i første omgang nødvendigt at stille et andet spørgsmål, nemlig hvordan termen arbejderlitteratur er blevet defineret og traditionen gestaltet i en dansk kontekst.

Konstruktionen af traditionen

Mange læsere af dette tidsskrift vil givetvis associere termen arbejderlitteratur med de værker og forfatterskaber, der ofte fremhæves som de prototypiske eksempler på den danske arbejderlitterære tradition: Det kunne være de tidlige arbejdersange, det folkelige gennembruds bannerførere Martin Andersen Nexø, Johan Skjoldborg og Jeppe Aakjær og centrale skikkelser fra traditionens *peak*-årtier i henholdsvis 1930'erne (fx Nils Nilsson, Caja Rude, Hans Kirk og Harald Herdal) og 1970'erne (fx John Nehm, Grete Stensbæk Jensen og Åge Hansen-Folehaven).

Etableringen af en sådan 'klassikerrække' er illustrativ for den måde hvorpå, jeg her taler om dansk arbejderlitteratur som en *tradition*. Inspireret af Magnus Nilsson bruger jeg termen som betegnelse for en retrospektiv og selektiv gestaltning af fortiden, dvs. en formgivning, der favoriserer nogle udtryk, praksisser og betydninger, mens andre nedtones eller udelades.¹³

I en dansk kontekst blotlægger undersøgelsen af konstruktionen af traditionen en art dobbelt fortælling. På den ene side handler den om etableringen af en dominerende forståelse af termen og traditionen. På den anden så afdækker en nærmere granskning af den definatoriske debat, der historisk har omgærdet arbejderlitteraturen, en række variationer, spændinger og konflikter. Altså har termen arbejderlitteratur i en dansk kontekst både en stabil betydningsessens og usikre, diffuse grænser.

Det ligger uden for denne artikels rammer at eftersætte en mere detaljeret, kronologisk gennemgang af de forskellige konceptualiseringer og deres kontinuiteter og forskelle;¹⁴ her vil jeg nøjes med at skitsere nogle af de grundlæggende positioner og problemstillinger.

Den nok mest udbredte (minimal)definition af arbejderlitteratur er, at det er litteratur *af, om og for* arbejdere. Den definition er da også et genkommende referencepunkt i forskningslitteraturen, om end den ofte udfordres, udvides og genfortolkes, og definitionens tre led ofte prioriteres og accentueres forskelligt. Et eksempel på det finder man i nogle af de første og formative livtag med den danske arbejderlitteratur, den socialdemokratiske politiker, minister og litteraturkritiker Julius Bomholts *Dansk digtning fra den industrielle Revolution til vore Dage* (1930) og *Arbejderkultur* (1930). Det er netop det førstnævnte studium, der ofte forbindes med etableringen af den udbredte af-om-for-definition af arbejderlitteratur. Ret beset beskriver Bomholt her ar-

bejderlitteratur som “en Litteratur skrevet *af Arbejdere og for Arbejdere*”,¹⁵ men hans øvrige kommentarer understreger, at det også er en litteratur, der har arbejderklassen som deres centrale motiv. Det fremgår tydeligt i *Arbejderkultur*, hvor Bomholt præsenterer et ideal for arbejderlitteraturen, der ifølge Bomholt bl.a. skal i) omhandle den “jævne, organiserede Arbejders Tilværelse”; ii) være “samstemt” med arbejderklassens “Virkelighed” og dens værdier; iii) være behersket af “Oprørskræfter, en sammenbidt vilje mod Forfald og Undergang”; samt iv) være “overvejende optimistisk” og i den forstand understrege tilstedeværelsen af revolutionære kræfter.¹⁶

Som bekendt forkastede Bomholt få år senere idealet om en distinkt arbejderlitteratur og -kultur (som alternativ til en borgerlige ditto) til fordel for visionen om en samlende, national folkekultur.¹⁷ Men hans tidligere overvejelser udstikker i høj grad retningen for et dominerende perspektiv på arbejderlitteratur, der – som jeg har foreslået andetsteds¹⁸ – forbinder termen med tre grundlæggende karakteristika: i) en realistisk repræsentation af arbejderklassen; ii) det man med den svenske arbejderlitteraturforsker Lars Furuland kunne kalde en ‘ideologisk forankring’ i fagbevægelsen;¹⁹ og endelig iii) tilstedeværelsen af det, jeg har betegnet *utopisk impuls*; tilstedeværelsen af en vision om arbejderklassens potentiale til *selv* at ændre den eksisterende sociale orden og generere ny og bedre organisering af samfundet.

Denne tilgang til arbejderlitteraturen genfinder man således også flere steder i 1970’ernes og start-80’ernes arbejderlitterære forskningsboom. Et eksempel er antologien *Arbejderkultur 1870-1924* (1982), hvis redaktører – Gunhild Agger og Anker Gemzøe – foreslår følgende definition:

Ved ‘arbejderlitteratur’ forstår vi litteratur som på forskellig måde og i forskelligt indfang indgår i den stadige kamp for arbejderklassens konstituering som en selv- og interessebevidst klasse. En sådan litteratur er forbundet med arbejderklassens hverdagserfaringer, med arbejderbevægelsens og -klassens interesser, bestræbelser og fremtidsperspektiver. Den bidrager til at stabilisere arbejderkulturens bærende elementer. Den formidler eksemplariske erfaringer, forbinder sig med arbejderklassens selvaktivitet og styrker dens selvtillid. Den søger så vidt muligt at foregribe socialistiske fællesskabs- og samværsformer.²⁰

Formuleringerne er eksemplariske for det, jeg vil betegne en *ideologisk-essentialistisk* konceptualisering af arbejderlitteraturen, dvs. en tilgang, der i høj grad orienterer sig mod og sætter krav til de litterære teksters politiske indhold og ideologiske tendens. Det resulterer ofte i en udpræget normativ forståelse af arbejderlitteraturen, der sætter snævre grænser for, hvilke værker der kan

inkluderes i kategorien. Og som ofte ekskluderer værker, der ellers umiddelbart synes at have arbejderlitterære træk.

Det var allerede tilfældet hos Bomholt, hvis arbejderlitterære ideal i høj grad er præget af “normativ[...] klassesænkning”.²¹ En konsekvens er, at der ifølge Bomholt på dette tidspunkt blot findes et dansk eksempel på en egentlig arbejderlitteratur i prosaform – nemlig Nexø, der som den eneste “bragte sin Digtning i en lykkelig Forbindelse med den praktiske Arbejderbevægelse”.²² Det, man altså kan bemærke her, er, at det forfatterskab, som oftest fremhæves som det lysende eksempel på den danske arbejderlitterære tradition, af Bomholt udlægges som en unik *undtagelse*.

Omvendt er noget af den litteratur, som Bomholt afviser som arbejderlitteratur, den kvantitativt dominerende form for prosarepræsentationer af den fremvoksende arbejderklasse. Et tekstkorpus, der ofte bliver grupperet under den nedsættende betegnelse ‘rædselsrealisme’ (jf. Bomholts skudsmål af disse “Proletarskildringer” “borgerlige Rædsels-Realisme” og “Barmhjertigheds-Vemod”²³), og som består af romaner og føljetoner, der fokuserede på det urbane pjalteproletariats degraderede tilværelse og blev skrevet af forfattere uden videre forbindelse til arbejderklassen og -bevægelsen. Ofte fremhævede eksempler tæller Lauritz Petersens *Gadens Roman* (1896), Christian Bundgaards *Proletarer* (1907) og Christian Gjerløvs *Bundfald* (1912), hvis fællestrek – med Anker Gemzøes formuleringer fra *Dansk litteraturhistorie* – er udmalningen “af den materielle og åndelige nød i arbejderklassens fattigste lag” og de beskrevne karakterers distance til “det politiske liv, herunder fagbevægelsen”. Således udtrykker de “en umiddelbar protest mod elendiggørende og forrående samfundsmekanismer” om end, skriver Gemzøe, det ultimative budskab “oftest er en resigneret, medlidende konstatering af proletartilværelsens uforanderlige tragik”.²⁴ Svend Andersen formulerer det i *Dansk arbejderkultur* (1982) på denne måde:

“Man kan sige, at disse forfattere ser mennesket som *samfundsbestemt*, hvorimod de midt i trøstesløsheden ikke har øje for, at det også – først og fremmest som organiseret klasse – er eller i hvert fald kan blive *samfundsbestemte*”.²⁵

Det er disse karakteristika, der gør, at forskningslitteraturen ofte – i tråd med Bomholt – afviser disse tekster som eksempler på ‘rigtig’ arbejderlitteratur eller i hvert fald forviser dem til en dubiøs position i traditionens periferi. Flere steder fremstilles de således som en slags anti-tese til den rigtige arbejderlitteratur, hvis – i forskningslitteraturen ofte udnævnte – pionerer Nexø, Aakjær og Skjoldborg netop ikke blot skildrede proletariatet “som objekt for

undertrykkelse, men også som en handlede kraft”, som det hedder i *Dansk litteraturhistorie*.²⁶

Den afvisende attitude udfordres imidlertid i andre studier. I *Proletarisk offentlighed* (1979) insisterer Ib Bondebjerg fx på behovet for at nuancere Bomholts kritik, fx det afvisende skudsmål af rædselsrealismens entydigt borgerlige (og regressive) perspektiv. Således er det, der ifølge Bondebjerg kommer til syne i dele af tekstkorpusset, snarere “brydningen mellem den radikale, pjaltproletariske ideologi og så en småborgerlig individualisme eller en religiøst farvet utopisme”.²⁷ Vurderingen af rædselsrealisme som arbejderlitteratur er således tæt forbundet til spørgsmålet om arbejderlitteraturens politiske dimension eller funktion. Som skitseret afvises rædselsrealismen i flere studier pga. af dets manglende progressivitet, mens den i andre valoriseres positivt for dens reflektive indsigter i en mudret og langt fra ideel klassevirkelighed.

Rædselsrealismens omskiftelige position i forskningslitteraturen illustreres, hvis man zoomer ind på Anker Gemzøes arbejderlitterære studier. Her revurderer Gemzø – en af forskningsfeltets fremmeste og stadig aktive bidragsydere – netop løbende rædselsrealismens relation til den arbejderlitterære tradition. I den allerede nævnte *Arbejderkultur 1870-1924* inkluderer han og Agger ganske vist uddrag af sådanne værker i antologiens eksempelmateriale. Men samtidig understreges det, at “[a]rbejderlitteratur’ [...] er disse ‘forbryderromaner’ ikke, snarere symptomer på hvorledes repræsentanter for andre klasser opfattede ‘arbejderproblemet’.”²⁸

Den karakteristisk gentages som sådan i forordet – forfattet med Bondebjerg – til *Kultur og klasses* temanummer om “Arbejderlitteratur i Skandinavien” (1982), der ligeledes hæfter sig ved rædselsrealismens “indskrænkede ideologiske horisont”.²⁹ Men samtidig tilskrives de dog en mere forsonende position, nemlig som eksempler på “proletarisk litteratur”, dvs. ikke arbejderlitteratur *per se*, men litteratur, der i “praksis søger en alliance med arbejderklassen og derigennem får et proletarisk tilsnit”.³⁰ I sit bidrag til *Dansk litteraturhistorie* går Gemzø et skridt videre. Selvom aspekter af hans kritiske skudsmål – jf. citaterne ovenfor – videreføres, så inkluderer Gemzø nu officielt rædselsrealismen i den arbejderlitterære tradition. Som han i 2016 bemærker i artiklen “Underdanmark i ny dansk prosa” – der viderefører denne tilgang – så introduceres her en forståelse af arbejderlitteratur som “et overbegreb for mange vidt forskellige litterære strømninger, modi og genrer”³¹ – bl.a. rædselsrealismen.³²

Betydningen af ‘arbejderlitteratur’ i Gemzøes forskning kan altså siges at have bevæget sig i spændet mellem de to betydningspoler, som John Chr. Jørgensen beskriver i *Den store danskes* opslag ‘Arbejderlitteratur:

“I videste betydning er arbejderlitteratur al den litteratur, der skildrer underklassens vilkår. Snævrere bruges begrebet om den litteratur, der udspringer af den organiserede arbejderbevægelses kamp”.³³

Man kunne også sige, at Gemzøe gradvist har bevæget sig væk fra en ideologisk-essentialistisk tilgang til arbejderlitteraturen og i retning af en forståelse, der snarere end det politiske indhold retter sig mod litterære og motiviske karakteristika.

Denne udviklingsline flugter med dele af den nyere internationale arbejderlitteraturforskning, der netop opbløder normative krav til ideologi og politisk indhold. Et eksempel er Ian Haywoods indflydelsesrige *Working-class Fiction from Chartism to Trainspotting* (1997), der søger at etablere britisk arbejderlitteratures helt lange linjer. Ganske vist vedrører arbejderlitteratur ifølge Haywood “the collective struggle for equal representation in the political, social and literary sphere”. Men han tilføjer et vigtigt *aberdabei*:

“This does *not* mean that a working-class novel or short story must always reveal a high degree of class-consciousness, but class factors will always be a material influence on a working-class text’s production and reception, and therefore, ultimately, on its aesthetic dimensions.”³⁴

En lignende, rummeligere tilgang formuleres også i forordet til antologien *Från Nexø till Alakoski* (2014), hvor redaktørerne – i deres overvejelser over mulighedsbetingelserne for at kunne tale om en samtidig arbejderlitteratur – knytter termen til den litteratur, der “aktualiserer arbetarklassen, exempelvis genom att skildra den, ta parti för den, vända sig till den, anlägga dess perspektiv på världen etceters.”³⁵ Endelig har Magnus Nilsson foreslået, at termen arbejderlitteratur betegner litterære værker, der – af forskellige årsager – ganske enkelt associeres med eller kobles til arbejderklassen.³⁶

Sådanne konceptualiseringer af arbejderlitteratur vil alle inkludere tekster som rædselsrealismen. Endvidere er Nilssons formulering faktisk en ret præcis beskrivelse tekstkorpussets position i den hjemmelige arbejderlitteraturforskning. For på trods af disse teksters dubiøse, usikre og omskiftelige relation til traditionen er de samtidig en fast komponent i historien om dansk arbejderlitteratur, der behandles i majoriteten af arbejderlitteraturhistoriske oversigtsstudier – uanset om den er blevet kategoriseret som (egentlig) arbejderlitteratur eller ej.

Det kan virke som en pudsig prioritering at dvæle så meget ved en umiddelbart litteraturhistorisk raritet som rædselsrealismen. Det har jeg gjort af to grunde. Den første årsag er, at rædselsrealismens usikre, omskiftelige arbejderlitterære status illustrerer det, jeg har beskrevet som traditionens dobbelt

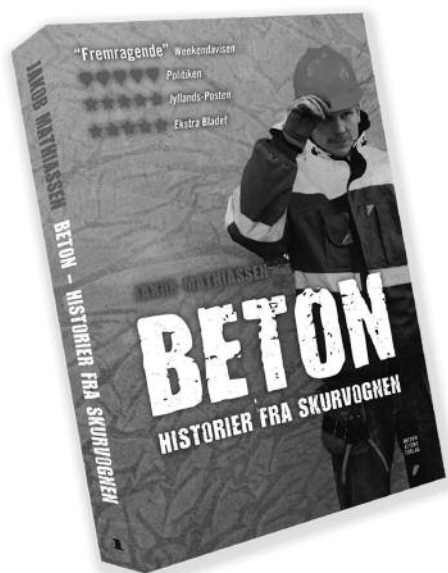
natur. Den er som struktureret om en relativ stabil kerne af værker, jf. den ovenfor nævnte 'klassikerrække', der nogenlunde gnidningsløst matcher af-om-for-definitionen, og som endvidere uproblematisk kan passes ind i såvel de bredere som de smallere, ideologisk-essentialistiske udlægninger af termen. Denne kerne omkredses dog af en sværm af tekster – som rædselsrealismen – hvis status oscillerer mellem inklusion og eksklusion, men som i hvert fald kontinuerligt er blevet *forbundet* med traditionen.

Den anden årsag er, at jeg i forlængelse af Gemzøes "Underdanmark i ny dansk prosa" vil påstå, at der er en række paralleller mellem dette historiske tekstkorpus og samtidens klasseorienterede litteratur. Og derfor reaktualiserer denne artikels grundspørgsmål – findes der en dansk arbejderlitteratur i dag? – de principielle overvejelser, der gennemløber den skitserede debat om rædselsrealisme *som* arbejderlitteratur.

Ind i samtiden

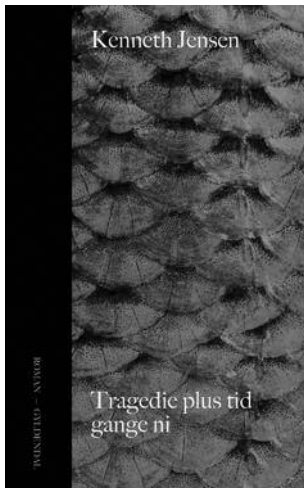
Som indledningsvist nævnt er det uhyre sjældent, at dansk samtidslitterære værker kategoriseres som arbejderlitteratur. Men stadig findes der bestemt samtidslitteratur med arbejderlitterære træk. Faktisk er der tale om et ret anseeligt arkiv, der kan opdeles i tre underkategorier:

1. For det første kan man pege på et mindre antal titler, der fremstår som de oplagte nutidige eksempler på arbejderlitteratur, idet de ret uproblematisk lever op til den udbredte minimal-definition. Eksempler kunne være *Den glade tømrer og andre historier fra det virkelige liv* (2012) af Viggo Tofte-Jørgensen, tømrersvend og bl.a. bestyrelsesmedlem i Bygge-, Jord-, og Miljøarbejdernes Fagforening, betonarbejderen Jacob Mathiassens *Beton* (2011) og endelig udgivelsen *Stillads* (2013), en slags arvtager til 70'ernes dokumentariske udgivelser. Bogen består således af portrætter af stilladsarbejdere og præsenterer den fagpolitiske aktivitet, der foregår i regi af Stilladsarbejdernes Landsklub, der også har initieret udgivelsen. Det er således bøger, der er konkret forankret i, skildrer og, som det hedder på *Betons* bagsidetekst, "giver [...] stemme til den glemte arbejderklasse",³⁷ som værkerne identificerer sig med, ligesom *Den glade*

Jacob Mathiassen:
Beton, 2011

tømrer og *Stillads* i håndgribelig forstand er stilet til deres klassefæller. Således består Toften-Jørgensens bog af tekster, der tidligere har været bragt i hans lokale fagforeningsblad, ligesom den samlede bogudgave er udgivet af Forlaget Solidaritet (der er en del af det socialistiske mediehus af samme navn), der også er udgiver – i samarbejde med Stilladsarbejdernes Landsklub – af *Stillads*. Endelig er det alle bøger, som udtrykker en fag- eller/og klassepolitisk bevidsthed og ditto engagement, altså den form for ideologisk forankring, som Furuland har fremhævet som karakteristisk for arbejderlitteraturen.³⁸

Kenneth Jensen:
Tragedie plus tid
gange ni, 2017

2. Den anden subkategori består af de titler, der undertiden er blevet betegnet som 'arbejdspladsromaner'. Værker, der skildrer dagens dont i lavtlønsbrancher (der her ikke begrænser sig til den traditionelle industri, men også inkluderer fx service- og omsorgssektoren) kendetegnet ved forskellige former for manuelt eller 'fysisk' arbejde, og som ofte kredser om kritisable arbejdsforhold, manglende indflydelse og almen fremmedgjorthed. Suchaneks indledningsvist nævnte *Kilden til al værdi* kunne være et eksempel, ligesom man kunne fremhæve bl.a. Kristian Bang Foss' *Stormen i 99* (2008) og *Døden kører Audi*, Jacob Skyggebjergs *Vor Tids Helt* (2013), Lone Aburas' *Føtexsoen* (2009), Kenneth Jensens *Tragedie plus tid* (2015) og *Tragedie plus tid gange ni* (2017) og Jonas Eikas *Lageret Huset Marie* (2015). En væsentlig forskel mellem disse titler og værkerne i den første underkategori er, at man i arbejdspladsromanerne stort set aldrig finder beskrivelser eller tematiseringer af fagpolitisk aktivitet og engagement, og værkerne er i den forstand i høj grad centreret om portrættering af den upolitiske eller uorganiserede arbejder. Et eksempel på det finder man i Kenneth Jensens *Tragedie plus tid gange ni*, der bl.a. skildrer hovedpersonens arbejdsliv i et jysk industrislagteris pakkeri. På et tidspunkt i romanen annonceres en lønnedgang for arbejdspladsens faglærte slagtere, hvorfor de indkalder til fagligt møde. Her, beskrivelsen af hovedpersonens og hans pakkerikollegers reaktion:

“Vi kan ikke lade være at more os over måden, de gamle taler på, og deres problem har umiddelbart heller ikke noget med os at gøre, vi er jo bare på timeløn, vi spiller Røvhul imens.”³⁹

For nu at foregribe en senere pointe, kan man sige, at scenen her tematiserer en konfliktlinje mellem den 'gamle' arbejderklasse og det, man med den britiske økonom Guy Standing kunne kalde det fremvoksende prekariat, der (bl.a.) udgøres af usikkert og løst ansatte. Men vigtigere – som Troels Obbe-

kjær bemærker i en aktuel artikel om bl.a. Jensens roman⁴⁰ – er grundtonen her en apatisk resignation over for de forestillinger om klassens kollektive og politiske agens, som inkarneres i slagternes faglige møde.

3. Den sidste kategori – den kvantitativt dominerende af de tre – består af værker, der portrætterer karakterer, der groft sagt befinder sig i samfundet mest upriviligerede lag, og som i økonomisk forstand ofte er placeret uden for arbejdsmarkedet eller er karakteriseret ved en ustabil og usikker relation til det. Fx arbejdsløse, langtidssygemeldte, immigranter og andre, der befinder sig i prekære økonomiske og sociale omstændigheder. En værkkategori, der bl.a. rummer profilerede titler som Yahya Hassans *Yahya Hassan* (2013), Morten Papes *Planen* (2015) og Thomas Korsgaards *Hvis der skulle komme et menneske forbi* (2017). Andre eksempler kunne være Nicklas Buchs *Pillerne får mors øjne til at nærme sig gulvet* (2019), Kim Basses *Det halve menneske* (2016), Ahmad Mahmouds *Sort land* (2015) og Mikael Josephsens *Neden under* (2010). De ovennævnte studiers behandling af slige værker som mulige kandidater til nutidig arbejderlitteratur spejler en genkommende pointe i den eksisterende forskningslitteratur: Nemlig, at arbejderlitteratur ikke kan reduceres til litteratur om arbejde, men netop behandler hele arbejderklassens livsverden, hvorfor fx arbejdsløshed er et genkommende tema i de værker, der ofte forbindes med traditionen.

Grundtræk og tendenser

Ovenstående er en simpel typologi og et groft oprids af et rigt stof, som her skal udfoldes et nøk mere via præsentationen af fem grundtræk, der særligt kendetegner den anden og tredje af de ovenfor præsenterede underkategorier; dvs. den potentielt 'nye' arbejderlitteraturs primære kritiske masse.

1: Form: Den selvbiografiske, realistiske udviklingsroman

En stor del af de ovenfor nævnte tekster flugter formelt med en hovedgenre i nordisk arbejderlitteratur, nemlig den mere eller mindre selvbiografiske, realistiske udviklingsroman.⁴¹ Således kan titler som *Planen*, *Hvis et menneske skulle komme forbi*, *Pillerne får mors øjne til at nærme sig gulvet* og Anne-Cathrine Riebnitzskys *Forbandede yngel* beskrives som autofiktive skildringer af opvækst i økonomisk, socialt og kulturelt udmarvede miljøer (to dominerende topoi er de større byers sociale boligbyggerier og det, der (u)populært kaldes 'udkantsdanmark'), der perciperes gennem barnet eller den unges øjne, men ofte fortælles retrospektivt og fra en position, hvor protagonisten har lagt sit klasseudgangspunkt bag sig eller er på vej til at gøre det.

2: Tema: Klasserejser og social mobilitet

De sidste formuleringer peger i retning af et genkommende tema, nemlig klasserejsen. Således udfolder romaner som de ovenstående samt fiktive værker som fx *Frank vender hjem* fortællinger om karakterer, der foretager en social opstigning. Som jeg vender tilbage, er disse opadrettede bevægelser sjældent smertefri, uproblematisk endsige i simpel forstand fuldbyrdede. Men de præsenteres stadig som nødvendige projekter, idet – hvilket ligeledes uddybes senere – de beskrevne miljøer præsenteres som noget, det alt andet lige er favorabelt at forlade.

Der er flere ting at sige om dette tema. For det første kan man sige, at den klasseorienterede litteratur spejler post-1945-velfærdsstatens prioritering af social mobilitet og 'lige muligheder'. Det andet, man kan sige, er, at disse opstigningsnarrativer udstikker en noget anden udviklingsbevægelse end dem, der strukturerer den tidlige arbejderlitteraturs klassikere, fx Aakjærs *Vredens børn* (1904) og Nexøs *Pelle Erobreren* (1906-10). Her handler protagonisternes dannelsesfortællinger i høj grad om udviklingen af klassebevidsthed og -solidaritet, der kultminerer i politisk engagement, forsøget på at organisere og herigennem bedre kårerne for klassen som sådan.

Stadigvæk – og for det tredje – synes sådanne værker at formidle et umiddelbart positivt budskab. At man ikke længere er skæbnebundet til sit klasseudgangspunkt. Det er dog vigtigt at understrege tilstedeværelsen af en markant spænding i mange af disse romaner, der fx kommer til udtryk i slutscenen i Papes *Planen*, hvor hovedpersonen Morten – *the one who got away* – iagttager sin far, romanens måske mest prægnante bundfaldsrepræsentant: "Ved han hvem han er? Hvor skal han hen, min far?"⁴² Det intuitive svar er: ingen steder. For de enkelte succes historier, man finder i disse romaner, ændrer ikke ved deres overordnet afmægtige og udsigtsløse portræt af livet på samfundets bund. Hovedpersonerne er i disse værker netop undtagelser. Og det, at enkelte – de heldige, dygtige, stærke – er i stand til at slippe væk, ændrer ikke ved, at klassens eksistens og vilkår fremstilles som en urokkelig realitet, som majoriteten af dens medlemmer i disse værker er ubehjælpeligt fanget i.

3: Kontekst: Velfærdsstatens ambivalente indramning

En væsentlig og tydelig forskel mellem den historiske arbejderlitteratur og den samtidige klasseorienterede litteratur drejer sig om værkernes samfundsmæssige indramning. Hvor det historiske proletariats materielle og immaterielle armod i høj grad forbindes med *fraværet* af beskyttende institutionelle strukturer, så skildrer de nutidige tekster en underklasse, der eksisterer inden for og på den vis er formet og forvaltet af velfærdsinstitutioner. Med andre

ord udgør dette tekstkorpus et modnarrativ til den udbredte fortælling om, at velfærdsamfundet har overflødiggjort termer som klasse og classesamfund. Parallelt med en nyere profileret som Lars Olsens (mfl.) debatbog *Det danske classesamfund* (2012) er det derimod værker, der insisterer på den fortsatte eksistens af social ulighed og classeskel og på den vis kan siges at udtrykke en kritik af velfærdsstatens aktuelle udvikling.

I værkerne møder man ganske vist positive velfærdssamfundsinkarnationer (i form af lærere, socialrådgivere etc.), der fx agerer 'hjelper' i de nævnte fortællinger om social mobilitet. Men oftere er det som om, at de formodede velfærdsinstitutioner snarere er modstandere. Et eksempel er de sociale boligbyggerier, der egentligt skulle sikre billige, kvalitetsboliger til de fattigste borgere, men som er endt som "kommunernes skraldespande",⁴³ som det hedder i Kim Basses *Det halve menneske*. Det samme gælder for de mange folkeskoleskildringer. Denne kernevelværdsinstitution skulle være garant for fri og lige adgang til uddannelse. Men i værkerne magter den generelt ikke at nå og rumme underklassens børn, hvorfor skolen ikke fremstår som et sted for udvikling, men ligesom 'ghettoen' snarere som et fastholdelsesrum, jf. den lektie, som Basses hovedperson bliver påskrevet af sin engelsklærer, nemlig "at børn fra Frydenlund [det sociale boligbyggeri, der portrætteres i romanen] aldrig blev til noget".⁴⁴ Velfærdsinstitutionerne er således ofte karakteriseret ved en besynderlig ambivalens i den forstand, at de både er ekstremt nærværende og *dysfunktionelle*. De fungerer ikke – i hvert fald ikke for den skildrede klasse – efter hensigten, men er stadig med til at forme underklassens lidet misundelsesværdige livsverden og er på den vis på en gang omklamrende og svigtende.

4: *Optik: Kulturaliseringen af klasse*

Som sagt er et fællespunkt for de behandlede værker, at de tematiserer den fortsatte eksistens af classeskel og social ulighed og i den forstand anlægger klasseperspektiv. Denne optik har, naturligvis, en socio-økonomisk basis, men min påstand er, at samtidslitteraturen i høj grad er kendetegnet ved en *kulturalisering af klassen*. Dvs. at det, der i disse skildringer primært kendetegner de karakterer og miljøer, som befinder sig på samfundets bund, ikke så meget er deres (udbyttede og undertrykte) position i den samfundsmæssige arbejdsdeling, men snarere er det, man med sociologen Pierre Bourdieu kan kalde en særlig habitus. Snarere end som en socio-økonomisk kategori fremstilles klassen oftere som en distinkt livsform, der manifesterer sig via et genkommende og let afkodeligt katalog af kulturelle klassemarkører såsom tøj, mad, vaner etc.

Også det er der flere ting at sige til. For det første, at hvis de samtidige lit-

terære skildringer af den – måske – nutidige ækvivalent til den historiske arbejderklasse tilskriver den en egen distinkt kultur, så er den i modsætning til den Bomholt'ske forestilling om arbejderkultur ikke et efterstræbelsesværdigt alternativ til den dominerende borgerlige ditto. Snarere fremstilles det som en *laverestående* kultur, som protagonisterne kan føle en vis medlidenhed og sympati med, men som ikke giver anledning til positiv identifikation eller stolthed; tværtom omgærdes den oftere af en fornemmelse af skam, afstanden og væmmelse.

I forlængelse heraf kunne en kritisk indvending være, at denne form for kulturaliserende klasseportræt ofte tenderer mod det skematiske. Det er en central pointe i litteraturanmelderen Kristoffer Granovs kritik af Peder Frederik Jensens seneste roman *Det Danmark du kender* (2020); et værk, der skriver sig ind i rækken af aktuelle 'underdanmarksportrætter'. Og et værk, som ifølge Granov på "anmassende og irriterende autenticitetspostulerende vis" nærmest er "overlæsset med markører for underklasse: Røde Look, knallerter, forårsruller, joggingtøj, overvægt, sorte penge, slush ice (blå), Aldi, færdigretter, campingvogn, trailer, nuggets, læderveste, grillbarer, energidrikke, syntetiske tæpper, hjemmerullede cigaretter". Det peger frem mod Granovs mere grundlæggende kritik, nemlig at bogen ikke "er original nok til at kunne give læseren nogle erkendelser eller bare nye perspektiver på den verden, som den omhandler."⁴⁵

xx

Jeg skal her ikke gå ind i den specifikke diskussion af Jensens roman og Granovs kritik. Men når såvel roman som anmeldelse fremhæves her, skyldes det i) at *Det Danmark du kender* eksemplificerer samtidslitteraturens kulturaliserende klasseperspektiv; og ii) at Granovs anmeldelse er illustrativ for den kritiske refleksion, som denne tendens kan give anledning til. Nemlig, at den kulturaliserende optik – uanset de bagvedliggende intentioner – kan synes at flygte med (og fastholde) generelle kulturelle og stigmatiserende forestillinger om underklassen. Man kunne også sige, at denne måde at formidle (det, som værkerne insisterer på, er) social virkelighed på hurtigt nærmer sig litterær konvention.

Det sidste, jeg vil fremhæve, er hvordan disse kulturelle klassemarkører beskrives som noget, der fastholder klasse modsætning og ulighed. Et eksempel kunne være Kristian Bang Foss' *Frank vender hjem*. En (fiktiv) klasserejseskildring om titelkarakterens opstigning fra 'belastede kår', der kulminerer – som det lakonisk hedder i romanen – med "et arbejde med kommunikation i den offentlige sektor".⁴⁶ Men samtidig er det også en skildring af Franks genvordigheder med at begå sig i 'sin' nye classesammenhæng, hvilket understreges i en af romanens centrale scener. Frank – der på dette tidspunkt er universitetsstuderende – er blevet kæreste med en pige fra den kulturelle overklasse;

den, der er kultiveret og veluddannet, den, der arbejder med medier og har sommerhus i Skagen, hvor man – en familietradition – holder smagfulde sankthans-frokoster. Det er ved en sådan frokost, at Frank introduceres til svigerfamilien. Og her gør han langt fra et godt indtryk. Han har svært ved at begå sig i samtalerne, knække koderne og formaster sig endog til at bede om rævesovs til den røgede østersølaks: “[Moren] sagde, at det brugte man sandelig kun til gravad laks. En røget laks er for sart i det, det ville ødelægge den helt.”⁴⁷ Det er sigende for scenen, der kredser om Franks stigende frustration over at være ‘forkert’, (“Frank lignede en, der prøvede ... Desuden så hans tøj billigt ud.”⁴⁸) og hans desperate forsøg på at agere standsmæssigt, der ikke overraskende ender med eklatant fiasko i form af upassende fuldsbak, en smadret Flora-Danica-tallerken og et utidigt Frank-exit.

Scenen er illustrativ for et genkommende problem i de førnævnte opstigningsnarrativer. At klassen så at sige *klistrer*. Selvom en karakter som Frank i økonomisk forstand har sit klasseophav bag sig, så hænger klassens habitus stadigvæk på ubehagelig og skamfuld vis ved, hvorfor hans klasserejse også ender i en art outsider- eller mellemposition. Romanen udtrykker på denne måde en variation af den ovenfor beskrevne ambivalens. Igen er det en bog, der umiddelbart handler om muligheden for at frigøre sig fra sit klasseophav. Men det er også en roman, hvor klassetilhørsforhold og -skel – i form af disse klistrende klassemarkører, der så at sige obstruerer Franks klasserejse – vedbliver med at gribe ind og begrænse.

5: *Horisontlinje: En dysfunktionel klasse*

Det sidste træk ved den klasseorienterede samtidslitteratur er, at den overordnet fremstiller underklassen som en klasse uden videre attråværdige egenskaber. Således fremstilles majoriteten af karakterer, der skildres her, som grundlæggende dysfunktionelle. Som Gemzøe bemærker, er “opløsnings-truede familier” et genkommende motiv⁴⁹, og det samme kan siges om vold, misbrug og alskens former for asocial, aggressiv og destruktiv ageren.

Min pointe er, at disse beskrivelser i høj grad flugter med det portræt, man finder i en af de senere års mest omdiskuterede bøger om ‘underklassen’; Karina Pedersens *Helt ude i hampen* (2016). En bog, der tegner et sammenbidt og latterliggørende billede af et egoistisk og uansvarligt samfundslag, bestående af tabere og undermennesker, der hverken evner at være samfundsborgere i økonomisk eller moralsk forstand. Derfor synes Pedersens bog – jf. dens grundlæggende kritik af socialstaten – da også intuitivt at være alt andet end arbejderlitteratur. Men min påstand er stadig, at hendes skildring af nutidens danske samfundsbund i sin essens ikke er væsensforskellig fra den, som man genfinder i store dele af den klasseorienterede samtidslitteratur. Således hand-

ler den egentlige (og vigtige) modsætning mellem disse værker og *Helt ude i hampen* snarere om, at de *også* udtrykker sympati med, forståelse for og kritik af de forhold, der præger og skaber de alt andet end idealiserede liv og skæbner, der portrætteres.

Den samtidsorienterede samtidslitteratur er således ofte kendetegnet ved en social kritik eller indignation. Men som allerede nævnt er det ikke værker, der er kendetegnet ved visioner om, at de mennesker, der tilhører disse samfundslag, kan gøre noget videre ved det selv (andet end, i bedste fald, at undslippe *opad*). Man kan også sige, at bøgerne fremstiller dem som 'samfundsbestemte' men ikke 'samfundsbestemmende'. Med andre ord er det ikke just 'optimistiske' værker, der synes 'behersket af revolutionære kræfter' eller 'foregriber socialistiske fællesskabs- og samværsformer'

De afsluttende formuleringer er parafraaser af nogle af de allerede-citerede eksempler på ideologisk-essentialistiske konceptualiseringer af arbejderlitteraturen. Og dermed fortolkninger af termen og traditionen, som de beskrevne samtidige ikke just falder ind under. Til gengæld er der, som allerede nævnt, tydelige paralleller mellem samtidslitteraturens portrætter af 'Underdanmark' og de skildringer af det historiske pjalteproletariat, man finder i rædselsrealismen⁵⁰. Begge er investeret i udmalingen af de degraderede liv på samfundets bund, ligesom Gemzøes formulering i *Dansk litteraturhistorie* om rædselsrealismen indre spænding mellem 'protest mod elendigørende og forrående samfundsmekanismer' og 'en resigneret, medlidende konstatering af proletartilværelsens uforanderlige tragik' også er en dækkende karakteristisk for mange af disse nutidige værker.

Etableringen af en sådan litteraturhistorisk forbindelseslinje peger dog ikke i retning af et entydigt svar på spørgsmålet om den fortsatte eksistens i det 21. århundrede; netop fordi det er genealogiske spor, der ikke løber gennem arbejderlitteraturens etablerede kerneværker, men forbinder samtidens klasseskildringer til et tekstkorpus, der er henvist til traditionens usikre periferi.

Domsafsigelser: Ja, ja, nja og...

Til trods for arbejderlitteraturforskningens aktuelle marginaliserede position findes der enkelte nyere litteraturkritiske og akademiske tekster, der – som nærværende artikel – rejser spørgsmålet om den danske arbejderlitteratures fortsatte eksistens i det 21. århundrede. Det drejer sig om nogle få mediekommentarer⁵¹, to specialer – Simon Visti Tangs *Hva' er der blevet af arbejderlitteraturen?* (2016) og Kristian Grundal Gormsens *Et stort og langtrukket A. Den ny arbejderlitteratur i 2010'erne* (2017) – samt Gemzøes allerede

nævnte artikel "Underdanmark i ny dansk prosa". Tekster, der alle behandler de samme typer af litterære værker, som jeg ovenfor har præsenteret (om end det konkrete eksempel materiale varierer).

I 2016-kommentaren "En ny bølge af arbejderlitteratur" præsenterer René Staun Hansen – litteraturkritiker og kulturskribent ved *Pio* – en bekræftende konklusion, idet værker som *Planen*, *Yahya Hassan* og *Beton* fremhæves som eksempler på den nye bølge af arbejderlitteratur, som overskriften annoncerer. Det er netop bøger, der – skriver Staun Hansen – matcher "den gængse definition på arbejderlitteratur. Næmlig en litteratur, der er skrevet *af* folk fra arbejderklassen *om* dens livsforhold som værdimæssigt ståsted *for* arbejdere."⁵² Det argument baserer sig på en opdateret forståelse af *arbejderklassen* – hvad den er, og hvem der tilhører den. For ifølge Staun Hansen er disse tekster rundet af og skildrer en social virkelighed, der "ikke helt lader sig forklare af den toklasse-teori, som Marx lancerede tilbage i attenhundretallet"⁵³, men snarere relaterer sig til *prekariatet*; Guy Standings allerede nævnte og indflydelsesrige term, som betegner en ny, fremvoksende og heterogen underklasse, som kan opdeles i tre fraktioner: i) ufaglærte og kortuddannede fra den traditionelle arbejderklasse, ii) flygtninge og immigranter og iii) (ofte) yngre højtuddannede, der har svært ved at etablere sig på arbejdsmarkedet. Det, der forbinder disse forskelligartede demografiske grupper, er deres delte og liden misundelsesværdige økonomiske karakteristika. De besidder hverken formue eller ejendom og deres indkomst er begrænset og usikker. Endvidere befinder de sig ofte uden for arbejdsmarkedet, og hvis de er i arbejde, så drejer det sig om skiftende, tidsbegrænsede og på den vis usikre stillinger.

I denne kontekst er det centrale, at Staun Hansen placerer sig i forlængelse af et mere generelt argument i sociologiske og samfundsvidenskabelige studier, der retter sig mod undersøgelsen af klasse og classeskel i det nye årtusinde, der insisterer på behovet for at formulere nye, mere tidssvarende klassesdefinitioner og -kategorier. Eksempler kunne være den allerede nævnte *Det danske klassesamfund* eller den engelske sociolog Mike Savages *Social Class in the 21st Century* (2015), der – med udgangspunkt i hhv. Danmark og Storbritannien – introducerer en syvleddet klassemodel, der i det danske studium løber fra 'overklasse' til 'underklasse' og i det engelske fra 'elite' til 'precariat'.

Argumentet om en nødvendig 'opdatering' af klassesætningen og dermed arbejderklasse-begrebet finder man også i den nyere internationale arbejderlitteraturforskning. Eksempelvis har den amerikanske litterat Julian Markels argumenteret for, at klasse må tilgås som "a hidden process of expropriation rather than a visible identity site".⁵⁴ Denne tilgang implicerer, at (klasse)tilhørsforhold ikke drejer sig om distinkte identiteter og aktiviteter (arbejderklasse = hvid, mand, der udfører manuelt arbejde for løn), men snarere om

socioøkonomiske og politiske strukturer, der systematisk fordeler materielle og immaterielle goder på ulige og uretfærdig vis. Og hvis den udsatte position ved arbejderlitteraturens historiske udgangspunkt blev indtaget af proletariatet, så er den i dag langt mere divers – som Nilsson, i en svensk kontekst, bemærker, kan en typisk arbejder være “en tillfälligt anställd kvinna med utländsk bakgrund som arbetar i vården.”⁵⁵ Nilsson udtrykker her en simpel, men essentiel pointe; arbejderlitteratur i dag kan ikke reduceres til litteratur om den traditionelle mandlige industriarbejder, ligesom citatet også er symptomatisk for den aktuelle og aktualiserende arbejderlitteraturforskningens stigende interesse i, hvordan klasse interagerer med problemstillinger vedrørende fx etnicitet og køn.

Vender vi tilbage til de danske studier, så genfinder man denne opdaterende tilgang i Gundersens speciale, der netop inkluderer det, han betegner prekariatlitteraturen i sin udlægning af arbejderlitteraturen. Bl.a. derfor præsenterer han – som Visti-Tang i sit speciale – et affirmativt svar på spørgsmålet om den danske arbejderlitteraturs fortsatte eksistens. Baggrunden er den følgende definition af den ‘nye’ arbejderlitteratur, der opdaterer, men ifølge Gundersen også er forenelig med, den klassiske arbejderlitteratur:

Den ny arbejderlitteratur omhandler, aktualiserer eller sympatiserer med arbejderklassens (og/eller prekariatets) arbejdsmæssige eller sociale vilkår med en klassebevidst, politisk eller social indigneret tendens, ofte i en realistisk, dokumentarisk eller autofiktionel stil.⁵⁶

Også Gemzøe understreger i sin artikel, at “arbejderlitteraturen nødvendigvis ændrer [...] profil i takt med historiske forandringer for klasse og bevægelse i helhedsramme af samfund og litteratur.”⁵⁷ Men hans vurdering af den danske litteraturs fortsatte eksistens er mere ulden, ambivalent:

“Svarer [den klasseorienterede samtidslitteratur] så til vores forestillinger om arbejderlitteratur?”, spørger han mod slutningen: “Ikke rigtigt. Slet ikke hvis et åbent og engageret forhold til arbejderbevægelsen gøres til hovedkriterium.”⁵⁸

Før jeg vender mig mod årsagerne til forskellen mellem de ovenfor præsenterede teksters konklusioner, er det vigtigt at understrege et fællestræk. Nemlig at Staun Hansen, Gundersen og Gemzøe alle i høj grad retter deres interesse mod disse værkers politiske eller ideologiske dimension (og på den vis viderefører en dominerende tilgang i den eksisterende forskningslitteratur). Men når de ultimativt når frem til forskellige vurderinger af arbejderlitteraturens

aktuelle status, så skyldes det forskellene i deres tilgang til spørgsmålet om arbejderlitteraturens politik.

I Staun Hansen og Gundersens tekster er 'klassebevidsthed, 'solidaritet' og 'værdimæssigt ståsted' således mere eller mindre udskiftelige med termer som 'sympati', 'kritik og 'indignation'. Gemzøe anerkender også den klasseorienterede samtidslitteraturens "sociale engagement".⁵⁹ Men når han ultimativt er mere tøvende med at identificere disse som arbejderlitteratur, så skyldes det, at formuleringen om 'et åbent og engageret forhold til arbejderbevægelsen' rummer en strengere og mere snæver forståelse af arbejderlitteraturens politiske og ideologiske karakter.

Gemzøes konklusion er på sin vis overraskende, paradoksal. For i artiklen argumenterer han ellers for i) at arbejderlitteratur må forstås som "et overbegræbet for mange vidt forskellige litterære strømninger, modi og genrer," herunder den historiske rædselsrealisme",⁶⁰ ii) at der findes markante paralleller mellem de i artiklen behandlede skildringer af Underdanmark og en "slumnaturalistisk eller rædselsrealistisk tradition"⁶¹ og iii) at arbejderlitteratur i artiklen opfattes som et historisk foranderligt fænomen, jf. dennes afsluttende passus:

Nu som før er arbejderlitteratur [...] et fænomen, der synes at undvige vores forudgivne forestillinger ved den mangfoldighed og historiske foranderlighed, der kendetegner den, ved dens uventede reaktualisering i nye retninger og former.⁶²

Man kan – som Gundersen fx gør⁶³ – argumentere for, at Gemzøe ultimativt opløder den tøvende afvisning, som kommer til udtryk i 'ikke-rigtigt'-svaret, idet citatet åbner for muligheden af og inviterer til udviklingen af nye forestillinger om arbejderlitteratur.

Hvorom alting er, er "Underdanmark i ny dansk prosa" illustrativt for et muligt svar på spørgsmålet om den danske arbejderlitteraturens fortsatte eksistens. For hvis man med termen forstår litteratur, der i høj grad ligner de historiske værker, der har tegnet traditionens kerne, og som er kendetegnet ved den type ideologisk forankring, som er et centralt kriterium i flere ideologisk-essentialistiske konceptualiseringer, så er svaret *nej*. Det er dog bestemt også muligt, at svare *ja* på spørgsmålet, som fx Staun Hansen og Gundersen gør. Men det forudsætter et opdateret arbejderklasse-begreb samt en bredere, mindre normativ forståelse af arbejderlitteraturens politiske dimension.

En sådan opsummering flugter fint med artiklens ambition om at ville belyse og udfolde diskussionen om den danske arbejderlitteraturens aktuelle status. Det ville dog også være et noget distanceret, defensivt svar på artiklens grundspørgsmål og en halvbagt forløsning af introduktionens *cliffhanger*. Så lad mig

i stedet ekspliciterer denne artikels position: *Ja; der findes stadig en dansk arbejderlitteratur i dag.* Baggrunden for dette er forståelse af arbejderlitteratur, der er informeret af og flugter med de aktualiserende og bredere konceptualiseringer, man finder i den nyere forskning. Mit eget bud på en definition, som diskuteres og kvalificeres i artiklens afsluttende afsnit, er derfor også i flugt med flere af de allerede citerede konceptualiseringer. Jeg forstår således arbejderlitteratur, som en betegnelse for *den litteratur, der knytter sig til – primært via skildringen af – det historiske proletariat samt de senere variationer af og ækvivalenter til denne klasseformation, som opstår i takt med den samfundsmæssige udvikling.*

Afrunding: Perspektiver, indvendinger og kvalificeringer

En sådan forståelse af arbejderlitteraturen udstikker retningen for det, der i mine øjne er to centrale opgaver for en fremtidig dansk arbejderlitteraturforskning. For det første giver en sådan bredere konceptualisering anledning til at genbesøge, genoverveje, udvide og evt. udfordre den etablerede fortælling om dansk arbejderlitteraturs historie og tradition; eksempelvis via inklusionen af forfatterskaber og værker, som ellers ikke associeres med termen. Et eksempel kunne være Tove Ditlevsen, hvilket forfatteren Olga Ravn netop foreslår i sit efterord til digtudvalget *Der bor en ung pige i mig, som ikke vil dø* (2017). Ditlevsens værker skildrer ofte “arbejdernes vilkår på Vesterbro, kvinderne og børnenes hverdag i arbejderkvarteret, de fattige og udsatte særlige, de prostituerede på Istedgade”.⁶⁴ Hvorfor er disse dele af Ditlevsens *oeuvre* så generelt “ikke anset for at være arbejderlitteratur”? Ravns svar er bl.a. “at det revolutionære subjekt, eller arbejderen, [...] altid er blevet opfattet som værende en mand på fabrikken.”⁶⁵

Her kan man påpege, at man fx i 1970'ernes arbejderlitteratur finder tematiseringer af den kvindelige arbejderklasseerfaring og arbejderlitterær forskning, der retter sig mod krydsfeltet mellem køn og klasse.⁶⁶ Stadigvæk er Ravns overvejelser tankevækkende, idet Ditlevsen sjældent netop beskriver det, som ofte vil være den intuitive forestilling om arbejderen (“ljushyd, manlig och fackansluten industriarbetare”⁶⁷). En lige så vigtig grund er, at Ditlevsen tekster ligeledes sjældent ligner den formodede typiske arbejderlitteratur, idet de generelt ikke er eksplicit politisk eller politiserende. Det peger på det mindre håndgribelige aspekt af et sådant genbesøg af den arbejderlitterære tradition. Nemlig at inklusionen af andre litterære stemmer og udtryk også ville udfordre den etablerede forestilling om, hvad arbejderlitteratur typisk er, og dermed også forholdet mellem traditionens kerne og periferi – jf. Bomholts understregning af Nexø som et særtilfælde.

Mere fremadrettet giver en bredere, opdaterende konceptualisering også anledning til at udfordre den generelle antagelse om den danske arbejderlitteraturs forsvinden eller uddøen efter 1980 og i stedet eftersætte og udforske arbejderlitteraturens efterfølgende formforandringer og udviklingslinjer. Denne artikel er et lille bidrag til et sådant projekt. Først og fremmest begrænser mit fokus sig her til det seneste tiårs (plus-minus) danske litteratur. Ligeledes kan det bemærkes, at mit eksempelmateriale nok er repræsentativt, men langt fra absolut dækkende. Fx nævner jeg ikke en forfatter som Helle Helle, som i to nyere artikler ellers forbindes med prekariatet og den arbejderlitterære tradition.⁶⁸

Man kunne også indvende, at jeg i høj grad anskuer samtidslitteratur fra en position i den etablerede litterære offentlighed. Dvs. at denne artikel i høj grad fokuserer på (og giver forrang til) de udgivelser, som kommer til syne her, dvs. bøger fra etablerede forlag, der bliver anmeldt i dagbladene osv. Således eksisterer der givetvis litterære 'modoffentligheder' (som dog i modsætning til situationen i særligt 1930'erne og 1970'erne i så fald ikke for alvor har haft gennemslagskraften til at trænge ind i og præge den danske litteraturs *mainstream*), hvor arbejderlitteraturen givetvis har anden status, og hvor andre tendenser end de foreslåede ville træde frem.

Endelig falder eksempelmaterialet også ind under en relativ snæver forståelse af hvad litteratur er. Fx kunne jeg have udvidet perspektivet med mere populærlitterære genrer, den traditionelt biografiske litteratur, børne- og ungdomslitteraturen samt tegneserier og *graphic novels*. I lyset af en aktuel svensk debat om gangsterrap som moderne arbejderlitteratur synes det også oplagt at have inddraget hiphop-genren. Når jeg skriver oplagt, skyldes det at *sangen* ofte tilskrives en vigtig position i den tidlige arbejderlitteratur. Og fordi hiphoppen som genre ofte knytter sig til arbejderklassen (i den opdaterede forstand). Et profileret dansk eksempel kunne være gruppen Suspekts hitsingle fra 2007, der slet og ret var betitlet "Proletar". Et nummer, der er illustrativt for genrens klassiske hjemstavns-hymner, der beskriver kunstnerens 'hood' – i en dansk kontekst ofte de sociale boligbyggerier. "Proletar" flugter på sin vis med den type skildring af en udsigtsløs og ekskluderet livsform, som jeg har fremhævet som en dominerende tendens i den samtidige arbejderlitteratur ("Jeg kan mærke en stigende trang til at flå huden af /Og vende lortet på vrangen for ikk' at strande som en ussel karl /Mellem folk badet i remoulade og pomfritter /Forstadens glitter og glamour blandet med dårlige snitter"⁶⁹). Men samtidig finder man her – og i lignede sange – også en anderledes trodsig identifikation med dette miljø:

Yep, jeg er fra Albertslund, din lorteluder
En af gutterne I elsker at tale dårligt om og samtidigt får din hverdag til at
smuldre
Det samfundslag, der i jeres verden, ikk' eksisterer
Røvhullerne jeres afkom for guds skyld aldrig må imitere [...]
Så I kan ta' jeres lykke og idyl og stikke den op i ass'en .
Har ikke mistet besindelsen, bare bundærlig og fucking rasende⁷⁰

Via modstillingen til disse linjers 'I', der inkarnerer de mere privilegerede samfundslag, som på en gang afviser, frygter og fornægter eksistensen af den demografi, som nummeret portrætterer, etableres således en form for 'positiv' kollektiv identitet. Dog er den oplagte indvending, at Suspekt her er betydeligt tættere på en aggressiv, 'lokalpatriotisk' os-mod-dem-logik (der, jf. samtidens populistiske strømninger, defineres i modsætning til forestillingen om 'eliten') end en ideologisk funderet vision om klassefællesskab.

Det var netop den type overvejelser, der stod i centrum for den allerede nævnte svenske gangsterrap/arbejderlitteratur-debat, der indledtes med en artikel af Göteborg-Postens kulturskribent Jenny Högström. Her var påstanden, at den samtidige svenske gangsterrap – grundet dens skildring af tilværelsens brutalitet på samfundets bund – udgør "vår tids arbetarlitteratur".⁷¹ Den analyse mødtes med kritik af bl.a. forfatteren Inti Chavez Perez, der problematiserede gangsterrappens mangel på det politiske projekt som, ifølge Perez, kendetegner arbejderlitteraturen, der netop har "velat uppmärksamma missförhållanden i samhället för att väcka engagemang och skapa förändring".⁷² Også Rasmus Landström – forfatteren til *Arbetarlitteraturens återkomst* – insisterede på arbejderlitteraturens nødvendige ideologiske komponent; at den er et "retoriskt redskap i klasskampen. I någon mening måste ett verk ha vänstertendens för att räknas till traditionen."⁷³ En sådan findes, ifølge Landström, ganske enkelt ikke i gangsterrappen, hvorfor Högströms argument afvises som baseret på en "slap parallel".⁷⁴

Det peger i retning af den åbenlyse (og relevante) kritik af såvel min arbejderlitteraturdefinition som de nyere konceptualiseringer, den står på skuldrene af. Nemlig, at den og de foretager en udvidelse *ad absurdum*. Det understreges af, at min tilgang fx vil inkludere et værk som Karina Pedersens allerede nævnte *Helt ude i hampen* i den arbejderlitterære tradition.

Det vender jeg tilbage til om et øjeblik. Først er vigtigt at præcisere, at min definition udgrænser to af den udbredte minimaldefinitionens tre led, nemlig at arbejderlitteratur skal være *af* og *for* arbejdere. Når jeg nedtoner identitetskriteriet, er årsagen, at det ved nærmere eftersyn er problematisk på to niveauer. Det første er lavpraktisk, nemlig, at *af*-kriteriet hurtigt løber ind i

blindgyder i forhold til fastlægnings af det passende, tilstrækkelige klasse-tilhørsforhold. Indbefatter det, som forfatterkollektivet "Ar-litt" i 1970'erne insisterede på, at arbejderforfatteren skal være en 'en skrivende arbejder', dvs. have en aktiv tilknytning til arbejderklassen?⁷⁵ I så fald udelukker det flere af klassikerrækkens arbejderforfattere (ikke mindst Nexø), der nok havde en personlig baggrund i arbejderklassen /selv havde været arbejdere, men siden ernærede sig som professionelle forfattere og således kan siges at have foretaget egne klasserejse. Nedtoningen har dog også et mere principielt niveau, idet spørgsmålet om identitet kan siges at give det selvoplevede en diskutabel forrang; særligt hvis man også fastholder, at arbejderlitteraturen er karakteriseret ved en særlig ideologisk tendens. Som Nilsson bl.a. påpeger implicerer det hurtigt en naiv forestilling om en stabil relation mellem identitet og ideologi.⁷⁶

Det er vigtigt at understrege, at jeg *ikke* argumenterer for, at forfatteridentitet ikke har betydning i forhold til enkelte værkers produktion og modtagelse (er der tale om fiktion eller autofiktion; dokumentarisme eller forestilling).⁷⁷ Og det betyder heller ikke, at der ikke er gode grunde til at ønske sig en genoptagelse af fx 1970'ernes initiativer, der forsøgte at facilitere og formidle arbejderklassens egen litterære produktion. Min pointe er blot den, at identitet som klassifikationskriterium for arbejderlitteratur ikke er særligt velegnet.

Det samme gælder for minimaldefinitionens *for*-led. Som beskrevet implicerer det en normativ forståelse af, at arbejderlitteratur i ideologisk forstand skal være *for* arbejderen. Og jf. den ovenfor præsenterede indvendig kan en definition som min synes at udtømme termen for de ideologiske karakteristika og kvaliteter, arbejderlitteraturen ellers ofte er blevet forbundet med.

Her er mit primære modsvar funderet i arbejderlitteraturens egen begrebs-historie. Nemlig, at termen nok ofte, men ikke udelukkende har impliceret krav om særlige ideologiske, politiske kvaliteter. Det har jeg i en dansk kontekst eksemplificeret via skitseringen af de skiftende fortolkninger af rædselsrealismen som arbejderlitteratur. Med andre ord er det ikke et universelt faktum, at arbejderlitteratur forudsætter slige ideologiske karakteristika. Snarere er det – lige såvel som min konceptualisering – én position i den definitoriske debat om arbejderlitteraturen.

Jeg medgiver gerne, at min definition sætter brede, fleksible og uklare rammer for arbejderlitteraturen. Årsagen er, at jeg – i forlængelse af fx Gemzøes senere position – insisterer på, at begrebet dækker over en yderst heterogen og svært afgrænset mængde af tekster, der netop ikke kan indfanges via nogle få præskriptive kriterier. Med andre ord er mit bud et forsøg på at imødegå de åbenlyse definitoriske udfordringer, der knytter sig til termen og anerkende fænomenets kompleksitet.

Ydermere udgør den også en udfordring af den normative tilgang til arbejderlitteraturen, idet jeg netop insisterer på, at 'arbejderlitteratur' ikke i sig selv er en hædersbetegnelse eller et kvalitetsstempel; at arbejderlitteratur ikke automatisk 'god og 'progressiv' litteratur endsigte at den nødvendigvis har en samfundsforandrende ambition eller et bevidst klassekampssigte. Det betyder *ikke*, at sådanne positioner ikke har været vigtige i arbejderlitteraturens historie. Og det betyder heller ikke, at man ikke kan have præferencer for nogle typer af arbejderlitteratur eller være kritiske over for andre. Men det er en tilgang, der perciperer arbejderlitteratur som en bred og heterogen tradition – og som en *deskriptiv* kategori.

Det leder til det åbenlyse spørgsmål: Hvad kendetegner så arbejderlitteraturen? Her placerer jeg mig – igen – i forlængelse af Nilsson, idet jeg foreslår, at termen grundlæggende betegner litteratur, som skaber forbindelser og associationer til arbejderklassen. Her tilføjer jeg dog, at det er en forbindelseslinje, som primært etableres vis litteraturens skildringer af denne klasse, hvorfor min konceptualisering altså kan siges at prioritere minimaldefinitionens *om*-led. Denne tilgang løber også ind i sine udfordringer. Hvad gør man fx med et rendyrket kærlighedsdigt i en arbejderlitteraturantologi eller et fagforeningsblad? Hvor meget skal klasseskildringer fylde i et værk, før det kan siges at være arbejderlitteratur? Og måske mest presserende i forhold til den aktualiserede diskussion af traditionen: Hvad er arbejderklassen egentlig i dag?

Stadig mener jeg, at en sådan konceptualisering af arbejderlitteraturen er den mest hensigtsmæssige, netop fordi den giver plads til arbejderlitteraturens kompleksitet og heterogenitet, og fordi den fremhæver det, der i mine øjne er arbejderlitteraturens mest iøjnefaldende karakteristika. At det er litteratur, der på forskellig vis retter sig mod og derfor er relevant for undersøgelsen af og diskussionen om arbejderklassen og klassesamfundet.

I forlængelse heraf er mit argument endvidere, at en sådan forståelse af arbejderlitteraturen ikke udgrænser dens politiske indhold og dimension, men snarere insisterer på, at dette er af en mere grundlæggende natur. Nemlig, at arbejderlitteratur (uanset om man bryder sig om eller er enig i et givent værks skildring, tolkning og valorisering) altid insisterer på og dermed synliggør og manifesterer eksistensen af arbejderklassen og klasseskel. På den måde er det en litteratur, der – via undersøgelsen af, hvad arbejderklassen er og kan siges at være; hvilke følelser, erfaringer og forestillinger, der knytter sig til den – er med til skabe vores opfattelse af den, hvorfor arbejderlitteraturen også må tænkes som et konfliktfelt, hvor perspektiver og positioner brydes.

Det peger frem mod den givetvis paradoksale afslutningsreplik i en artikel om den danske arbejderlitteraturs fortsatte eksistens. Således skal det under-

streges, at min primære interesse i begrebet arbejderlitteratur ikke er, hvorvidt værker kan og skal kategoriseres som sådan. Snarere er jeg interesseret i, hvad der sker, *når* vi læser tekster *som* arbejderlitteratur. Og når jeg personligt hepper på en remobilisering af begrebet, så er fordi, at det kan være med til styrke blikket for klassens tilstedeværelse og rolle i samtidslitteraturen, ligesom genoplivningen af (forsknings)traditionen kan tilføje et historisk dybdeperspektiv til sådanne klasseorienterede læsninger; fx ved at udpege forbindelseslinjerne mellem prol-romaner anno 2020 og det tidlige 1900tals medlidende pjaltproletariatsskildringer. Sådanne paralleller bidrager netop til at understrege den nutidige arbejderlitteraturs grundlæggende påstand og indsigt. At klasesamfundet nok er forandret, men langtfra et overstået kapitel.

Noter

1. Jonas Suchanek, *Kilden til al værdi*, København: Gladiator, 2020: Upagineret cover
2. Lars Bukdahl, "Bartenderrealisme: Fejlklede fustager", *Weekendavisen*, 18.9.2020.
3. Forløbere til denne artikels argumentation er tidligere blevet præsenteret i forbindelse med foredraget "Hva' mæ' arbejderlitteraturen" (Arbejderhistoriefestivalen 2019) samt i; Nicklas Freisleben Lund, "Towards the Light, into the Silence. Danish Working-Class Literature past and, perhaps, present. John Lennon & Magnus Nilsson (red.), *Working-class literature(s): Historical and international perspectives* (Vol. II). Stockholm: Stockholm UP; Nicklas Freisleben Lund, Tue Andersen Nexø og Mads Anders Baggesgaard, "Redaktionelt forord, Arbejde, litteratur, arbejder", *Passage* 84, 2021.
4. Se fx: Anker Gemzøe, "Underdanmark i ny dansk prosa". *Inte kan jag berättat allas historia*, Beata Agrell et al (red), Göteborg: LIRskrifter, 2016; Camilla Schwartz, Jon Helt Haarder & Peter Simonsen, "Hvem kan tale for prekariatet – og hvorfor? In the Ghetto med Kristian Bang Foss, Morten Pape, Yahya Hassan, Karina Pedersen og prinsesserne fra blokken", *Edda* 105 (3), 2018; Nicklas Freisleben Lund, "De fremtidsløse tager ordet. Klasesamfund, prekariat og velfærdskritik i dansk samtidsprosa", *Passage* 42, 2017.
5. Pelle Dragsted, 'Prol' er ikke bare et sjovt synonym for kikset, det bunder i fordomme", 2019 - www.information.dk/debat/2019/08/pelle-dragsted-prol-bare-sjovt-synonym-kikset-bunder-fordomme (lokaliseret 28.1.2021).
6. Gemzøe 2016.
7. Selskabet for arbejderhistorie, facebook-opslag (+kommentarer), 10.2.2018.
8. John Chr. Jørgensen, "De intellektuelles forræderi". *Politiken*, 28.9.1985.
9. Jf. Kristian Grundal Gormsen, *Et stort og langtrukket A*. Den ny arbejderlitteratur i 2010'erne, upubliceret speciale, Københavns Universitet, 2017.
10. Lars Handesten et al, *Dansk litteraturs historie V*, København: Gyldendal, 2007.
11. Se fx Marianne Barlyng og Lise Bostrup, *Arbejderlitteraturen til debat*, København: GEC Gad, 1982.
12. En søgning på 'arbejderlitteratur' (foretaget 26. januar 2021) i Infomedias arkiv over danske trykte og digitale medier viser, at termen kun er blevet anvendt syv gange de seneste 12 måneder. Og kun i et tilfælde anvendt til at beskrive aktuel dansk litteratur, nemlig i Klaus Rothsteins anmeldelse af Peder Frederik Jensens *Det Danmark du kender* (2020), som omtales som en "fortsættelse og fornyelse af den arbejderlitteratur, der op-

- stod som genre omkring år 1900 og blussede op igen i 70erne” (“Til tiden: En falden engel”, *Weekendavisen*, 28.8.2020).
13. Magnus Nilsson, “The Making of Swedish Working-Class Literature”. John Lennon & Magnus Nilsson (red) *Working-Class Literature(s): Historical and International Perspectives* (vol. I), Stockholm: Stockholm UP, 2017: 96.
 14. For en introduktion til den historiske debat om arbejderkultur og -litteratur se fx: Gunhild Agger & Anker Gemzøe (red), *Arbejderkultur 1870-1924*, København. Medusa, 1982; Ib Bondebjerg & Olav Harsløf, *Arbejderkultur 1924-48*, København. Medusa, 1979.
 15. Julius Bomholt, *Dansk digtning. Fra den industrielle revolution til vore dage*. København: Forlaget Fremad, 1930: 314.
 16. Julius Bomholt, *Arbejderkultur*, København: Forlaget Fremad, 1932: 160-162.
 17. Jf. Julius Bomholt, *Kulturen for folket*. København: Arbejdernes Oplysningsforbund, 1938.
 18. Lund 2020.
 19. Lars Furuland, *Statarna i litteraturen*, Stockholm: Tiden, 1962: 14.
 20. Agger & Gemzøe 1982: 326.
 21. Bondebjerg & Harsløf 1979: 68.
 22. Bomholt 1930: 213.
 23. Bomholt 1932: 161.
 24. Gundhild Agger et al, *Dansk litteraturhistorie 7*, København: Gyldendal, 1984: 161-162.
 25. Svend Andersen, *Dansk arbejderkultur (I-II)*, Århus; Skrifter fra Institut for litteraturhistorie, Århus Universitet, 1982: II, 266.
 26. Agger et al 1982: 195.
 27. Ib Bondebjerg, *Proletarisk offentlighed (I-II)*, København: Medusa, 1979: II, 198.
 28. Agger & Gemzøe, 1982: 341.
 29. Ib Bondebjerg & Anker Gemzøe, “Arbejderlitteratur – proletarisk litteratur – socialistisk litteratur”, *Kultur & Klasse* 42 (6), 1982: 10.
 30. Ibid: 8-9.
 31. Gemzøe 2016: 114.
 32. Ibid.
 33. Den store danske – www.denstoredanske.lex.dk/arbejderlitteratur (lokaliseret 20.1.21).
 34. Ian Haywood, *Working-class Fiction from Chartism to Trainspotting*, Plymouth: Northcote House, 1997: 3.
 35. Bibi Jonsson et al, “Förord”. Bibi Jonsson et al (red), *Från Nexø till Alakoksi*, Lund: Absalon: 9.
 36. Fx Magnus Nilsson, *Arbetarlitteratur*, Lund: Studentlitteratur: 25.
 37. Jakob Mathiassen, *Beton*, København: Informations Forlag, 2011: Upagineret cover
 38. Det skal dog understreges, at det ikke betyder, at det er værker – hvilket i allerhøjeste grad også er tilfældet bl.a. mange titler fra 70’ernes arbejderlitterære bølge - der i simpel forstand placerer sig entydigt i forlængelse af fagforeningerne. Mens Toften-Jørgensen i høj grad skriver ’med’ den etablerede fagbevægelse, så går Mathiassens fagpolitiske engagement hånd i hånd med en kritisk problematisering af fagbevægelsens akutte tilstand, som bunder i fornemmelsen af at “noget er gået helt galt”. *Stillads* skriver fra en art mellemposition. På sin vis er der tale om selvbevidst fejring af Stilladsklubbens historie og meritter. Men der er netop tale om en ret særegen, til tider kontroversiel faglig organisation, som i bogen i høj grad fremstilles som et modbillede til den “traditionelle” fagbevægelse, hvorfor forordet –af formand Jacob Jespersen – også betegner bogen “et indlæg i debatten” særligt relevant for dem, der “mener, at fagbevægelsen har brug for et kærligt spark i røven”.

39. Kenneth Jensen, *Tragedie plus tid gange ni*, København: Gyldendal, 2017: 43.
40. Troels Obbekjær, "Mellem blod, lort, kollegaer og ledelse. Prekær stil i Kenneth Jensens *Tragedie plus tid gange ni* og Kristian Lundbergs *Yarden*, *Passage* 84, 2021.
41. Magnus Nilsson, "En ny generation – en förnyad tradition?", *Samlaren* 135, 2014: 100; jf. Gemzøe 2016, 123.
42. Morten Pape, *Planen*, København: Politikens forlag, 2015: 559.
43. Kim Basse, *Det halve menneske*, Odense: Mellempgaard, 2017: 69.
44. Ibid: 24.
45. Kristoffer Granov, "Social urealisme", *Atlas*, 5.9.2020 [online] - www.atlasmag.dk/kultur/b%C3%B8ger/socialurealisme (lokaliseret 29.1. 2021).
46. Kristian Bang Foss, *Frank vender hjem*, København: Gyldendal, 2019: 379.
47. Ibid: 150.
48. Ibid: 153.
49. Gemzøe 2016: 124.
50. Ibid.: 124
51. I artiklen fokuseres der på: Rene Staun Hansen, "En ny bølge af arbejderlitteratur", *Pio*, 5.10.2016 [online] – www.piopio.dk/24132-2 (lokaliseret 25.1.2021). Herudover kan fx nævnes Matthias Dressler-Bredsdorff, "Findes der overhovedet arbejderlitteratur i 2019?", *Litteratursiden* 20.6.2019 [online] – www.litteratursiden.dk/artikler/findes-der-overhovedet-arbejder-litteratur-i-2019 (lokaliseret 25.1.2021); Ravnsborg, S. (2014). Er der liv efter kulturdøden? Kulturen der forsvandt. A4, 22.10.14 [online] -www.a4arbejdsliv.dk/artikel/kulturen-der-forsvandt (lokaliseret 15. december 2020).
52. Staun Hansen 2016.
53. Ibid.
54. Julian Markels, *The Marxian Imagination. Representing Class in Literature*, New York: Monthly Review Press, 2013: 22.
55. Magnus Nilsson, *Arbetarlitteraturen och klassambället* (rapport), Katalys Institut för facklig idéutveckling [online], 2018: 10 - www.katalys.org/wp-content/uploads/2018/02/No-2.-Arbetarlitteraturen-och-klassamh%C3%A4llet.pdf (lokaliseret 11.1.2021).
56. Gundersen 2017: 43.
57. Gemzøe 2016: 113.
58. Ibid: 124.
59. Ibid: 115.
60. Ibid: 114.
61. Ibid: 124.
62. Ibid: 124.
63. Gundersen 2017: 40.
64. Olga Ravn, "Efterord. Det jeg burde være og det jeg er", Tove Ditlevsen *Der bor en ung pige i mig, som ikke vil dø*, København: Gylden, 2017: 140.
65. Ibid: 141.
66. Se fx Gunhild Agger, "Tradition og forandring", *Kultur & Klasse* 42 (6), 1982: 10; Beth Juncker, "Arbejderlitteratur? Tendenser i 70'ernes socialistiske litteratur", Peter Madsen (red.) *Linjer i nordisk prosa, Danmark 1965-1975*, Lund: Bo Cavefors Bokförlag, 1977.
67. Nilsson 2018: 10.
68. Anker Gemzøe, "Den sociale drejning. Hvis det er og Helle Helles classesynsvinkler", Christine Hamm et al (red.) *Hva er arbejderlitteratur*, Bergen: Alvheim & Eide Akademisk forlag, 2017; Peter Simonsen, "Forestillingen om at tingene var indrettet anderledes", *Spring* 43, 2018.
69. Suspekt, "Proletar", København: Tabu Recs, 2007.
70. Ibid.

71. Jenny Högström, "Yasins gangsterrap är vår tids arbetarlitteratur", *Göteborg-Posten* 12.1.2021.
72. Inti Chavez Perez, "Yasins musik är nihilism – inte arbetarlitteratur", *Göteborg-Posten* 18.1.2021.
73. Rasmus Landström, "Det som stör mig är slappa paralleller", *Aftonbladet*, 27.1.2021.
74. Ibid.
75. Barlyng & Bostrup 1982: 12..
76. Nilsson 2006: 104.
77. Det samme gælder for så vidt læseren: At jeg med min lange videregående uddannelse og ressourcestærke opvækst i provinsens parcelhusmellemlag givetvis oplever og læser sådanne værker anderledes end læsere med fx arbejderklassebaggrund.

Abstract

Nicklas Freisleben Lund: *Contemporary literature, working-class literature?*, 2021:1, pp. 76-104.

The article explores a seemingly simple question: *Does a contemporary Danish working-class literature exist?* The backdrop of this inquiry is the drastic decline of critical and scholarly interest in working-class literature since the 1980s. Resultantly, in the contemporary Danish context, 'working class literature' appears as a markedly historical term designating a tradition of the *past*. The article, however, insists on the continued existence of Danish working-class literature in the 21st century. This argument is based on i) a notion of class as a historical, ever-changing process which entails that conceptions of working-class literature must be updated to reflect the historical transformations of class formations; and ii) a broader and less normative understanding of the political dimension of working-class literature than the one favored in the type of ideological-essentialist conceptualizations highly present in the historical definitional debate that has established the bounds of the term and the tradition.

Nicklas Freisleben Lund
ph.d., postdoc
Centre for Uses of Literature/Danish Aging Research Center
Syddansk Universitet
nflund@sdu.dk